

Oceňovaná
francouzská
autorka
proměňuje
svůj život
v historii a své
vzpomínky
v kolektivní
paměť celé
generace.

Roky

Annie
Ernauxová

host

Les années

© Éditions Gallimard, Paris, 2008

Cover photo by Mondadori Portfolio / Getty Images

Translation © Tomáš Havel, 2022

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2022

(elektronické vydání)

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programme
d'aide à la publication de l'Institut français

Tato kniha vychází za přispění Programu na podporu
publikační činnosti Francouzského institutu

ISBN 978-80-275-1392-5 (PDF)

ISBN 978-80-275-1393-2 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1394-9 (MobiPocket)

Máme jen svou minulost a ta nám nepatří.

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

Ano. Zapomene se na nás. To už je náš osud, s tím se nedá nic dělat. Na to, co se nám dneska zdá závažné, významné, velmi důležité, na to se — až přijde čas — zapomene nebo se to bude zdát nepodstatné. A zajímavé je, že my teď vůbec nemůžeme vědět, co se vlastně bude považovat za vznešené, důležité a co za ubohé a směšné. [...] A může se stát, že náš dnešní život, se kterým se tak smiřujeme, se časem bude zdát divný, trapný, hloupý, nedostatečně čistý a možná že dokonce hříšný...

ANTON PAVLOVIČ ČECHOV

Všechny obrazy jednou zmizí.

žena, po válce na okraji sutin v Yvetotu za bílého dne močila na bobku za ubikacemi sloužícími jako kavárna, pak si vestoje s vykasanou sukni natáhla kalhotky a vrátila se do lokálu

uplakaný obličej Alidy Valliové, když tančila s Georgesem Wilsonem ve filmu *Tak dlouhá nepřítomnost*

muž, v létě roku 1990 šel po chodníku v Padově, ruce mu vyrůstaly přímo z ramen, při pohledu na něj se okamžitě vybavila vzpomínka na thalidomid, před třiceti lety předepisovaný těhotným ženám proti žaludeční nevolnosti, a spolu s tím i vtip, který se pak vyprávěl: nastávající maminka plete výbavičku a pravidelně užívá thalidomid, co řada, to tabletky. Kamarádka se jí zděšeně ptá: ty nevíš, že hrozí, že se ti narodí dítě bez rukou? A ona odpoví: Víím, ale když já neumím uplést rukávy

Claude Piéplu v jednom z filmů s Les Charlots, v čele pluku cizinecké legie drží v jedné ruce vlajku, ve druhé táhne kozu

vznešená dáma postižená Alzheimerem, oblečená v květované blůze, jakou nosí všechny klientky domova důchodců, ona má však ještě přes ramena přehozený modrý šál, bez ustání prochází chodbami, povýšeně jako kněžna de Guermantes po Bouloňském lesíku, připomíná Proustovu

služku Céleste Albaretovou, když se jednou objevila ve večerním televizním pořadu literárního publicisty Bernarda Pivota

žena na letním divadelním pódiu, uzavřená v bedně, kterou muži skrz naskrz probodali stříbrnými kopími — vylezla živá, jednalo se totiž o kouzelnické představení s názvem *Umučení ženy*

zplihlé mumie v otrhaných krajkách, rozvěšené na stěnách v Kapucínském klášteře v Palermu

tvář Simone Signoretové z plakátu k filmu *Tereza Raquinová*

bota otáčející se na podstavci v obchodě s obuví André v ulici du Gros-Horloge v Rouenu, s ní se otáčí i nápis: „S Babybotte je to prosté: dítko správně běhá i roste“

neznámý muž na nádraží Termini v Římě, napůl stáhl roletku ve svém kupé první třídy a od pasu nahoru zakrytý předváděl z profilu pohlavní úd dívkám, které byly opřené o zábradlí a čekaly na vlak u protějšího nástupiště

reklama na Paic Vaisselle, promítaná v kině: chlapík neumývá špinavé talíře, s klidem je rozbíjí. Přísný hlas mu říká: „Toto není řešení!“ Chlapík se zoufale zadívá na diváky: „Jaké je tedy řešení?“

pláž podél železniční tratě v Arenys de Mar,
hotelový host, který vypadal jako rozhlasový
moderátor Zappy Max

novorozenec na porodním sále Pasteurovy
kliniky v Caudéranu, vyzdvižený do vzduchu jako
stažený zajíc, další shledání s ním o půl hodiny
později, kdy už oblečený spal na boku v malé
postýlce, jednu ručku položenou na pokrývce
vytažené až k ramínkům

čiperná postava herce Philippa Lemaira, manžela
Juliette Gréco

otec v televizní reklamě, nenápadně skrytý
za novinami, se marně snaží napodobit svou
malou dceru a chytit do úst do výšky vyhozený
bonbon Picorette

dům s besídkou porostlou psím vínem,
v šedesátých letech v něm býval hotel, číslo
popisné 90 A na nábřeží Zattere v Benátkách

stovky strnulých tváří na úředních fotografiích
pořízených před odjezdem do koncentračních
táborů, v polovině osmdesátých let rozvěšené
na stěnách výstavního sálu v Tokijském paláci
v Paříži

záchodky stojící nad řekou, na zadním dvoře
domu v Lillebonnu, výkaly spolu s papírem
zvolna unášené vodou, která se šploucháním
protékala okolo

všechny snímky pořízené v dávno odešlých letech raného dětství, se skvrnami světla letní neděle, obrázky ze snů, na nichž zesnulí rodiče vstávají z mrtvých a krácejí po nerozpoznatelných cestách

obrazy, na nichž Scarlett O'Harová táhne ze schodů mrtvolu yankeeského vojáka, kterého právě zabila, a jak potom běží ulicemi Atlanty a hledá lékaře pro Melanii, jež bude rodit

Molly Bloomová leží vedle manžela a vzpomíná na okamžik, kdy ji poprvé políbil kluk a ona říkala ano ano ano

Elizabeth Drummondová, zavražděná s rodiči v roce 1952 u silnice v katastru obce Lurs

skutečné či imaginární obrazy, jeden střídá druhý, dokud nepřijde spánek

momentky zalité světlem, které náležejí jedině jim

Všechny se rázem rozplynou, tak jako miliony obrazů v hlavách před půlstoletím zemřelých prarodičů a po nich i zemřelých rodičů. Obrazy, na nichž jsme byli zachyceni ještě jako malí špuntí spolu s dalšími, v okamžiku našeho narození už zemřelými bytostmi, stejně jako my si v paměti nosíme vlastní malé děti spolu s vlastními rodiči a spolužáky. A jednou budou naše děti v paměti nosit nás spolu

s našimi vnuky a lidmi, kteří se teprve narodí.
Paměť, stejně jako sexuální touha, nemá konce.
Propojuje mrtvé s živými, skutečné bytosti
s představami, sny s minulostí.

Naráz ztratí platnost tisíce slov, která sloužila
k pojmenování věcí, lidských tváří, činů a pocitů,
která řídila svět, poháněla srdce a zvlhčovala
přírození.

slogany, graffiti na zdech ulic a záchodů, básně
a oplzlé vtipy, novinové titulky

anamnéza, epigon, noema, teoretický — termíny
zaznamenané i s vysvětlením v notýsku, aby se
nemuselo pokaždé sahat po slovníku

obraty, jež lidé přirozeně používali, my ale
pochybovali, že toho jednou budeme také
schopní: nelze popřít, že... je nutno konstatovat...

příšerné věty, na něž bylo nutné zapomenout,
čím však byla snaha větší, tím urputněji se
vybavovaly: vypadáš jako stárnoucí kurva

věty mužů v noci v posteli: Dělej si se mnou,
co chceš, jsem tvoje věc

existovat znamená pít se bez žízně (Sartre)

co jste dělali 11. září 2001?

in illo tempore na nedělní mši

stará papriko, tropit randál, to je milionový!
ty janku jeden! dávno nepoužívané, náhodně
zaslechnuté výrazy, které najednou nabývají
na ceně jako znovunalezené ztracené předměty,
o nichž dumáme, jakým zázrakem se zachovaly

slova navždy spojená s určitým člověkem jako
motto — na přesném místě státní silnice č. 14,
kudy jsme projížděli právě v okamžiku, kdy
je spolucestující vyřkl, potom už tudy nikdy
neprojedeme, aniž by se nám znovu vybavila tak
jako zahrabané vodotrysky v letním paláci Petra
Velikého, jež začnou chrlit vodu, když se na ně
stoupne

příklady z gramatiky, citáty, sprostárny, písničky
přepisované v pubertě z deníčku do deníčku

„abbé Trublet kompiloval a kompiloval
a kompiloval...“ a díky Voltairově špičce si
na královského cenzora lidé dodnes vzpomenu

žena musí pro slávu bouřlivě oplakat své štěstí
(Madame de Staël)

naše paměť je mimo nás, v nějakém deštivém
větráku (Proust)

byl jednou jeden mnich, měl mnoho knih
a nevěděl, co je v nich

bundička z koženky...

*koupila si na trhu za sto sous / prasátko se srdíčkem
pro štěstí / za sto sous, to není vůbec drahé, vážení*

to mám tak ráda, to tedy mám moc ráda

dá se zouželit s vidličkou? Hádej, hádej, hadači...

(opakuji rychle po sobě „čapí“; řekni, kde rostou kokosový ořechy? Na palmě... Jo? Tak tumáš jednu!; odkad' jsi? Proč bych si měl odkadit?; to se vám to korzuje, v hlavním městě Ajacciu, na mě je to ale moc dlouhá štreka, řekl Pipin Krátký. Tisíckrát obehnané slovní hříčky, dávno už nikoho nepřekvapovaly, nerozesmávaly, naopak lezly na nervy svou plytkostí a sloužily už jen k udržení rodinné pospolitosti, po rozpadu vztahu definitivně vymizely, jen tu a tam znovu přicházely na mysl, avšak nemístně, nenáležitě; mimo původní vztah, roky po rozchodu byly tím jediným, co z něj zbylo)

slova, u nichž se podíváme, že existovala už kdysi, *tlustoch* (Flaubertův dopis Louise Coletové), *chněť* (z dopisu George Sandové Flaubertovi)

latina, angličtina, ruština naučená za půl roku kvůli jednomu Sovětovi, nakonec z ní zbylo jen *da svidania, ja tebja ljublju charašo*

leze, leze po železe, nedá pokoj, až tam vleze — ožralej tankista

přirovnání otřepaná tak, že bylo s podivem, že si je někdo ještě troufl použít, třešnička na dortu

ó Matko, mimo prvotní sad pochovaná (Péguy)

když kdysi závodníci na Tour de France šlapali do kopce vedle kola, říkalo se, že šlapou zeli, následně výraz zobecněl ve smyslu „tohle nikam nevede“, ale po nějaké době, jako spousta dalších rčení, zastaral a přestal se používat

mužská slova, která jsme neměly rády, *udělat se, pohonit*

slova naučená na studiích, dodávající pocit vítězství nad složitostí světa. Po složené zkoušce se sama od sebe vykourila z hlavy rychleji, než se do ní dostala

opakované, otravné průpovídky prarodičů, rodičů; po jejich smrti zůstaly v paměti živěji než jejich tváře, *nestrkej nos, do čeho nemáš*

již neexistující značky, sice neměly dlouhého trvání, ale vzpomínka na ně nadchne víc než vzpomínka na všeobecně známé výrobky, šampon Dulsol, čokoláda Cardon, káva Nadi a s nimi spojené důvěrné, nesdílitelné vzpomínky

Jeřábi táhnou

Marianne mého mládí

astroložka Madame Soleil — paní Sluncová —
je stále mezi námi

světu se nedostává víry v transcendentní pravdu
(Charles Renouvier)

To vše se vmžiku vymaže. Slovní rejstřík strádaný
od kolébky až po smrtelné lože zmizí. Nastane
ticho a k jeho vyjádření nezbude jediné slovo.
Z otevřených úst nevyjde vůbec nic. Ani já, ani
mně. Jazyk bude dál přetvářet svět ve slova.
V rozhovorech při rodinných setkáních z nás
zůstane jen jméno patřící k čím dál nezřetelnější
tváři, nakonec splyneme s anonymní masou
vzdálených pokolení.

Oválná fotografie v sépiovém odstínu, vlepená do desek obroubených zlatou lemovkou, chráněná průsvitným papírem s raženým vzorem. Na dolním okraji stojí: *Photo-Moderne, Ridel, Lillebonne (S. inf. re). Tel. 80.* Baculatý kojenec s trucovitě ohrnutým masitým rtem, tmavé vlasy tvoří na temeni loknu, napůl nahý sedí na polštáři uprostřed vyřezávaného stolu. Rozostřené pozadí, ornamentální pás stolu, vyšívaná, na bříše vyhrnutá košilka — miminko si rukou zakrývá pohlaví —, kšandička sklouzlá z ramínka na oplácanou paži, to vše jako by se snažilo vyvolat dojem amorka nebo andělíčka z mistrovského plátna. Všichni příbuzní určitě dostali po jedné zvětšenině a okamžitě se snažili uhádnout, po kom dítě je. Z této části rodinného archivu — musí pocházet z roku 1941 — nelze vyčíst nic víc než rituální uspořádání scény vstupu na svět v měšťanském stylu.

Na dalším snímku se značkou stejného fotografa — papír desek je obvyčejnější a už bez zlaté lemovky —, nepochybně určeném témuž rodinnému okruhu, je asi čtyřletá dívka, tváří se vážně, skoro až smutně, navzdory dobrosrdečné, kulaťoučké tvářičce pod nakrátko ostříhanými vlasy, rozdělenými pěšinkou uprostřed a staženými dozadu sponami, k nimž jsou připevněné mašle jako motýli. Levou rukou se dotýká téhož vyřezávaného stolu ve stylu Ludvíka XVI., tentokrát je v záběru celý. Je napasovaná v živůtku, sukně se šlemi je

vepředu povytažená kvůli vypouklému břichu, možná příznaku křivice (asi rok 1944).

Dvě další malé fotografie se zoubkovanými okraji, pořízené pravděpodobně téhož roku, na nich totéž dítě, avšak hubenější, v šatech s volány a balonovými rukávy. Na prvním snímku se šibalsky tiskne k mohutné ženě v jednodílných šatech se širokými pruhy a s vysoko vyčesanými vlasy. Na druhém zvedá levou pěst, za pravou ruku ji drží vysoký, nenuceně stojící muž ve světlém saku a v kalhotách se záševky. Obě fotografie byly pořízené téhož dne na vydlážděném dvoře před zídkou, na jejímž hřebenu jsou květiny. Nad hlavami mají prádelní šňůru, na které zůstal viset kolíček.

Poválečné sváteční dny, během nekonečně se vlekcoucích chodů oběda už začínal z ničeho vycházet a nabývat tvaru počínající čas, ten, do nějž se občas zahleděli rodiče, když nám, s očima upřenýma do prázdna, zapomněli odpovédět, čas, v němž jsme nebyli ani nikdy nebudeme, čas dřív. Hlasy pozvaných hostů se prolínaly a skládaly dohromady velkolepý příběh kolektivních událostí tak živě, že jsme měli neodbytný pocit, že jsme u toho byli také.

Nikdy se neomrzelo vyprávění o zimě roku 1942, o mrazech, hladu a tuřínu, o zásobování a lístcích na tabák, o bombardování

- o polární záři zvěstující válku
- o jízdách kolech a kárách na silnicích po zdrcující porážce ve čtyřicátém roce
- o vydrancovaných obchodech
- o obětech bombardování, prohrabujících sutiny, v nichž hledaly své fotografie a peníze
- o příjezdu Němců — každý přesně uváděl *kde*, v jakém městě —, o vždy a za všech okolností korektních Angličanech, o bezohledných Američanech, o kolaborantech, o sousedovi odbojáři, o dívce X, po osvobození dohola ostříhané za bratření se s nepřitelem
- o Le Havru srovnaném se zemí, kde nezůstal kámen na kameni, o černém trhu
- o propagandě
- o frickách prchajících přes Seinú v Caudebeku na zchvácených koních, o venkovance, která si hlasitě ubzdila v oddělení vlaku, v němž se vezli Němci, a do pléna prohlásila: „Když se jim to nemůže říct, tak ať to aspoň cejtěj“

Na společném pozadí hladu a strachu se o všem vyprávělo neosobním způsobem „my“ a „ono se“.

Když mluvili o Pétainovi, krčili rameny, byl starý a senilní, už když ho jako z nouze ctnost vybrali. Napodobovali let a vrčení V2 kroužících po nebi, mimicky předváděli prožívanou hrůzu a v nejdramatičtějších okamžicích se naoko zamysleli, *co to dělám*, aby udrželi posluchače v napětí.

Bylo to vyprávění plné mrtvých, násilí a ničení, líčené s nadšením, jež mělo vyvážit čas od času vzrušeně a okázale pronesené „už se to nesmí opakovat“, následované mlčením, jako varování před nějakou nejasnou instancí, jako výčitka za potěšení z vyprávění.

Hovořili však jen o tom, co viděli, co se dalo znovu prožívat u jídla a pití. Neměli dost nadání nebo přesvědčení, aby promluvili i o tom, o čem věděli, ale co sami neviděli. Tedy ani o židovských dětech nastupujících do vlaků směr Osvětim, ani o mrtvých hlady, sbíraných ráno co ráno po varšavském ghettu, ani o deseti tisících stupňů v Hirošimě. Vznikl tak dojem, který se později nepodaří napravit ani učitelům dějepisu, ani dokumentárním či hraným filmům — kremační pece a atomová bomba patřily do jiné doby než máslo z černého trhu, letecké poplachy a sbíhání po schodech do sklepa.

Začínali srovnáním s předchozí válkou, Velkou válkou, válkou ze čtrnáctého roku, tou slavně a krvavě vyhranou válkou, válkou mužů, jimž ženy u stolu s úctou naslouchaly. Mluvili o Chemin des Dames a o Verdunu, o plynových útocích, o zvonech z 11. listopadu 1918. Jmenovali vesnice, do nichž se z bojů nevrátil jediný syn. Porovnávali vojáky z bláta zákopů se zajatci z roku 1940, kteří strávili pět let v teple a bezpečí, kterým na hlavy nepadaly bomby. Hádali se o hrdinství a neštěstí.

Zabíhali do časů, v nichž ani oni ještě nebyli, ke krymské válce, k válce z roku 1870, k Pařížanům, kteří se živili krysy.

V minulých dobách, o nichž vyprávěli, byly jen války a hlad.

Nakonec si zazpívali „Ach vínko bílé“ a „Květy z Paříže“, v ohlušujícím sboru hulákali slova refrénu, *modrá, bílá, červená, to jsou barvy vlasti*. Mávali sklenicemi v rukou, smáli se a křičeli: „Ani tuhle fricek nedostane!“

Děti neposlouchaly, jakmile dostaly svolení odejít po jídle od stolu, běžely pryč, využít blahosklonné nálady svátečního dne a užít si zapovězených radovánek, skákání na postelích a houpání se na houpačce hlavou dolů. Všechno si ale pamatovaly. Vedle bájných časů roků čtyřicátých — jejichž epizody Debakl, Exodus, Okupace, Vylodění, Vítězství by ještě nedávno nedokázaly správně seřadit — jim bezejmenné časy, v nichž vyrůstaly, připadaly nudné. Litovaly, že ještě nebyly na světě, nebo jen příliš krátce, když se muselo vyrazit do lidských proudů na silnicích a spát na slámě jako tuláci. Neprožité časy v nich vyvolávaly trvalou, úpornou lítost. Z paměti těch druhých čerpaly skrytou nostalgii po době, kterou o takový malý kousek propásly, i naději, že ji jednou přece jen prožijí.

Z ohnivé epopeje zbývaly jen šedé a němé stopy bunkrů pod útesy, hromady kamení ve městech, kam oko dohlédlo. Z trosek čněly zrezivělé a zkroucené předměty, železné rošty z postelí. Postižení obchodníci se usazovali v provizorně zbudovaných boudách na okrajích sutin. Dělostřelecké granáty, zapomenuté při odminování, trhaly břicha chlapcům, kteří si s nimi hráli. V novinách vycházela upozornění: Nesahejte na nalezenou municí! Lékaři odstraňovali mandle dětem, které trpěly záněty v krku, a když se po narkóze éterem s křikem probouzely, nutili je pít vroucí mléko. Generál de Gaulle, vyvedený v poloprofilu na opršelych plakátech, hleděl zpod čepice *képi* do dále. V neděli odpoledne se hrálo Člověče, nezlob se a černý Petr.

Nadšení, jež vypuklo po osvobození, pomalu vyprchávalo. Lidé mysleli jen na to, kam se jít bavit, svět se zaplnil touhami, které lze co nejrychleji uspokojit. Lidé se hnali za vším, co se po válce začínalo znovu objevovat, za banány, za losy Národní loterie, za ohňostroji. Po celých čtvrtích, od babiček podpíraných dcerami po kojence v kočárku, lidé spěchali na pouť, do lampionového průvodu, do cirkusu Bouglione a v tlačenici se tam pak málem navzájem ušlapali. V zástupech proudili po silnici, modlili se a zpívali při vítání sochy panny Marie Bouloňské a druhý den ji zase doprovázeli celé kilometry zpět. Světská nebo náboženská, každá příležitost jim byla dobrá k tomu, aby byli spolu venku, jako by chtěli pokračovat v kolektivním

životě. V neděli večer se od moře vracely autokary s vysokými mladými lidmi v šortkách, kteří se vezli na střešní zahrádce a zpívali jako na lesy. Psi se volně procházeli, pářili se přímo na ulici.

Ten čas začínal být sám o sobě vzpomínkou na zlaté dny, jejichž ztrátu si lidé uvědomovali, když v rádiu hráli: „Vzpomínám na krásné neděle...“ nebo „Je to tak dávno, tak dávno“. Děti litovaly, že obdobím osvobození prošly moc malé, aniž ho skutečně prožily.

My děti jsme mezitím klidně vyrůstaly, „šťastné za to, že jsme na světě“, obklopené poučeními, ať nesaháme na neznámé předměty, a neutuchající bídou spočívající v přidělovém systému, v lístcích na olej a cukr, v kukuřičném chlebu těžkém do žaludku, v koks, který nehřál, *Bude na Vánoce čokoláda a marmeláda?* S břidličnou tabulkou a verzatilkou jsme začaly chodit do školy, cesta vedla územím vyklizeným od trosek, zplanýrovaným před očekávanou novou výstavbou. Hrály jsme: Chodí Pešek okolo, Zajíček v své jamce sedí sám, zpívaly „Dobrý večer, Guillaume, jak ti chutnal oběd“ a přitom chodily dokola, „Malá cikánečko, do dalekých zemí cestuješ“ a přitom si házely míčem o zeď, o přestávce jsme chodily po školním dvoře, držely se za ruce a křičely: *kdo si zahraje na schovku?* Chytily jsme svrab, vši a dusily je přípravkem proti parazitům Marie Rose pod šátkem obvázaným kolem hlavy. V řadě za sebou jsme nastupovaly do nákladního vozu s pojízdným rentgenem kvůli snímkování

ze štítu, kabáty a šály jsme si při tom nechaly oblečené. Absolvovaly jsme první lékařskou prohlídku, stydlivě se smály, že jsme jenom v kalhotkách v sále, který nedokázal vytopit ani modrý plamen plápolající v tácu plném topného lihu na stole vedle sestřičky. Brzy budeme o Svátku mládeže celé v bílém pochodovat rozjásanými ulicemi, dojdeme až na dostihové závodiště a tam mezi nebem a mokrou trávou při hlasité hudbě z tlampačů, s pocity velkoleposti a osamění provádět „hromadné cvičení“.

Ve veřejných projevech zaznívalo, že představujeme budoucnost.

V hlučné mnohohlasosti svátečních obědů, ještě než přišly na řadu hádky a vzájemné urážky na život a na smrt, jsme zachytávali, spolu s útržky vyprávění z války, i útržky dalšího velkého tématu, tématu rodinných kořenů.

Vynořovali se v něm muži a ženy — někdy byl jejich jediným označením rodinný titul, „otec“, „dědeček“, „prababička“, zredukovaní na jeden rys osobnosti, na nějakou směšnou či tragickou historku, na španělskou chřipku, embolii či kopnutí od koně, na něž zemřeli — a také děti, jež se nedožily našeho věku, řady obličejů, které nikdy nepoznáme. Rozebíraly se příbuzenské vztahy, rozplétala se po všech těch rocích zamotaná spleť vláken, aby bylo možné správně rozlišit „obě strany“,

oddělit ty, kteří jsou s námi jakýmsi způsobem pokrevně spříznění, od těch, již s námi nemají „nic společného“.

Rodinný příběh a příběh společnosti spolu splývaly. Hlasy spolustolovníků jasně vymezovaly prostory mládí: venkov a statky, kde se z chlapců odnepaměti stávali čeledíni a z dívek služky, továrna, kde všichni pracovali dohromady, vzájemně se stýkali a nakonec mezi sebou uzavírali sňatky, drobné podniky, k nimž dospěli ti nejctižádnostivější. Líčily se životní příběhy, ve kterých jedinými událostmi osobního charakteru bylo narození, sňatek a pohřeb, žádné cestování, kromě vojny strávené v dalekém posádkovém městě, jen tvrdá a opotřebovávající práce a hrozba nadměrného pití. Škola tvořila bájně pozadí, krátký zlatý věk, s přísným Bohem v osobě pana učitele s kovovým pravítkem, jímž za trest dával žáčkům přes prsty.

Ty hlasy nám předávaly dědictví chudoby a odříkání z dob předcházejících válce a restrikcím, zaváděly nás do pradávne „noci“ času, z níž vybíraly radosti a trápení, zvyky a naučení:

- žít v obydlí s podlahou z udusané hlíny
- nosit dřeváky
- hrát si s hadrovou panenkou
- prát v dřevěném popelu
- dětem věšet na košili ve výši pupku látkový pytlík se stroužky česneku proti červům
- poslouchat rodiče a dostávat pohlavyky,
bez odmlouvání

Vyjmenovávaly vše, co kdysi nebylo, co nikdo neznal:

- jíst červené maso, pomeranče
- mít zdravotní pojištění, přídavky na děti a nárok na penzi v pětasedesáti letech
- jezdit na dovolenou

Připomínaly hrdé výdobytky:

- vlna stávek v šestatřicátém roce, vláda Lidové fronty, *do té doby dělník nebyl vůbec nic*

My, drobotina, jsme se vrátili ke stolu na moučník a poslouchali lechtivé historky. Společnost, uvolněná po jídle, zapomněla na mladé posluchače a už se nezhínývala, zazněly písničky z mládí rodičů, zpívalo se v nich o Paříži, o padlých dívkách, o holkách do větru, o pobudech a chmatácích, „Velkej zrzek“, „Vlaštovka z předměstí“, „Promnu v prstech tabák a ubalím si cigaretu“, dojmavě sladřáky nabitě vášní, při jejichž interpretaci zpěvačka zavírala oči a hrála celým tělem a které vhněly do očí slzy osušované růžkem kapesníčku. My pak dostali možnost společnost u stolu rozněžnit „Sněhovou hvězdičkou“.

Z ruky do ruky se podávaly zahnědlé fotografie, na jejichž rubové straně, ohmatané spoustou prstů při jiných obědech, byly šmouhy nedefinovatelných barev po kávě a omastku. Mezi topornými, vážnými novomanželi a svatebčany, stojícími v několika řadách nad sebou podél zdi, nikdo nikoho nepoznával, ani své rodiče. Ani my

jsme v polonahém miminku nezjistitelného pohlaví na polštáři neviděli sami sebe, nýbrž kohosi jiného, jakési stvoření náležející němě a nedostupné době.

Při nekonečných svátečních hostinách po skončení války, uprostřed smíchu a výkřiků: *Živý nás nedostanou!*, nás vzpomínky druhých dosazovaly na naše místo ve světě.

Lidé vzpomínky na minulost z končin francouzského a evropského venkova předávali jeden druhému nejen prostřednictvím vyprávění, ale i tím, jak chodili, seděli, mluvili a smáli se, jak hulákali na ulici, jak brali do ruky předměty, jak jedli. Na fotografiích neviditelný odkaz, předávaný z generace na generaci, který bez ohledu na individuální rozdíly i na dobro skryté v jedněch a zlo ve druhých spojoval členy rodiny, obyvatele jedné čtvrti a všechny ty, o nichž se dalo říct, že jsou lidé jako my. Vznikal rejstřík zvyků, soubor gest utvářených dětstvím stráveným v polích, léty dospívání v dílně, jemuž odněpaměti předcházela další dětství:

— při jídle se vydávaly hlasité zvuky, okolním pohledům se odhalovala postupná proměna potravy v otevřených ústech, rty se osušovaly kouskem chleba, talíř se vylízával s takovou pečlivostí, že by se dal uklidit i bez mytí, cinkalo se lžící o dno misky a po dojedené večeři se každý protáhl. Denně se oplachoval

jen obličej, to ostatní podle stupně špíny,
ruce a předloktí po práci, nohy a kolena
dětem v létě večer, velké koupání probíhalo
jen o svátcích

- vytrhávaly se věci z ruky, práskalo se
dveřmi. Vše se vykonávalo zprudka, ať už
šlo o chycení králíka za uši, dání hubičky,
nebo o stisknutí dítěte na klíně. Při hádce
se vycházelo ven a zase se vracelo, šouvalo se
židlemi
- chodilo se svižným krokem, máchalo se
u toho rukama, usedalo se zhurta, staré
ženy si pak zabořily pěst do zástěry mezi
stehny a při vstávání rychlým pohybem
ruky popotahovaly sukni zaříznutou mezi
hýžděmi
- muži nosili všechno přehozené přes rameno,
rýč, prkna a pytle brambor, unavené děti
při cestě domů z pouti
- ženy mezi stehny nebo koleny tiskly mlýnek
při mletí kávy, lahev při vytahování korkové
zátky, slepici, kterou bylo potřeba podříznout
a krev nechat skapat do smaltovaného
umyvadla
- za všech okolností se mluvilo hlasitě, až se
všechno kolem třáslo, jako by bylo odjakživa
nutné překřičet celý vesmír.

Se silnými a výraznými hlasy, s těly natěsnanými
v zástěrách a modrákách, s nízkými domečky
se zahrádkami, s odpoledním štěkotem
psů a s tichem, jež předchází hádkám, byl
nerozlučně spjatý jazyk, ztrápená francouzština

s příměsí místních nářečí, a to dokonce natolik, že gramatická pravidla a správná francouzština se spojovaly s neutrálním tónem a bledýma rukama paní učitelky ve škole. Pověry a rady, zprostředkovávané jazykem bez komplimentů a lichotek, obsahujícím bičující déšť, šedé oblázky z pláží pod sráznými útesy, nočníky vylévané na kupu hnoje a víno fasované těžce pracujícími:

- pozorovat měsíc, který řídí čas narození, klíčení pórku a svízelné odčervování dětí
- dodržovat koloběh ročních období při odkládání kabátu a punčoch, při pokrývání zaječice samcem, při sázení salátu, neboť platil princip, že všechno má svůj čas, onen vzácný interval, složitě vymezitelný mezi „příliš brzy“ a „příliš pozdě“, během něžž příroda působí blahodárně. Děti a kočky narozené v létě rostou hůř než ostatní a z březnového sluníčka lze i zešít
- na spáleniny přikládat syrovou bramboru nebo nechat „zastavit oheň“ sousedku, která zná kouzelné zaklínadlo, rezné rány léčit močí
- vážit si chleba, v každém zrnku obilí je otištěná tvář Boha

Jako každý jazyk i tento rozřazoval, ostouzel lenochy, nemravné ženy, „satyry“, ničemy a nezdárné děti, chválil „schopné“ lidi, spořádané slečny, oceňoval vysoce postavené a velká „zvířata“, káral, *život tě naučí*.

Vyjadřoval rozumné touhy a naděje —
ohledně čisté práce, střechy nad hlavou,
možnosti dosyta se najíst a zemřít ve vlastní
posteli

- rozumné meze — nechtít modré z nebe,
nestavět vzdušné zámky, být spokojení s tím,
co máme
- zlé předtuchy ohledně odchodů a neznáma,
protože ten, kdo se nikdy nevzdálí z rodného
domu, považuje jakékoli město za opačný
konec světa
- pýchu a ublíženost, *kvůli tomu, že jsme
z vesnice, přece nejsme hloupější než ostatní*

My už jsme, na rozdíl od rodičů, nechyběli
ve škole kvůli sázení řepky, česání jablek
nebo chození na dřevo. Cykly ročních období
nahradil rytmus školního roku. Byly před
námi roky učení, jedna třída po druhé měly
tvorit sled časoprostorů trvajících od října
do července. Po návratu z letních prázdnin
jsme balili do modrého papíru učebnice,
které jsme zdědili po předchozím ročníku.
Při pohledu na nedokonale vygumovaná jména
předchůdců na předsádce a na slova, jež si
podtrhali, jsme měli dojem, že od nich přebíráme
štafetu a že nás povzbuzují, protože jim se
podařilo zdárně dojít až na konec a všechno
to po roce uměli. Učili jsme se básničky
od Maurice Rollinata, Jeana Richepina, Émila
Verhaerena, Rosemonde Gérardové, písničky,
„O Tannenbaum“ s francouzským textem, „Už je
tady neděle v novém hávu květnovém“ na slova

Henriho Murgera. Snažili jsme se napsat bez chyby diktáty podle textů spisovatelů jako Maurice Genevoix, La Varende, Émile Moselly, Ernest Pérochon. A z paměti odříkat pravidla gramatiky správné francouzštiny. Jakmile jsme byli ze školy doma, mimoděk jsme se vraceli k původnímu jazyku, který nás nenutil přemýšlet nad slovy, ale jen nad tím, co máme a co nemáme říct, k jazyku, který nám padl jako ulitý, byl spojený s pohlavky, se zástěrami páchnoucími po louhu, s jablky pečenými po celou zimu, se zvukem močení do kýblu a s chrápáním rodičů.

Umírání lidí nás nevyvádělo z míry.